

Interreg
Latvija-Lietuva

Eiropas Reģionālās attīstības fonds

EIROPAS SAVIENĪBA

Kas ir nēgi, kā mēs tos zvejojam un kā ēdam?

Zinātniskās un vides aizsardzības organizācijas no Latvijas un Lietuvas realizēja projektu „Pārrobežu nēģu krājumu novērtēšana un apsaimniekošana Lietuvā un Latvijā” (*LAMPREY LLI-310*), Interreg V-A Latvijas – Lietuvas pārrobežu sadarbības programmas 2014.-2020. ietvaros. Projekta laikā zinātnieki pētīja nēģu populāciju Kurzemes, Telšu un Klaipēdas novados, lai saprastu, kā ilgtermiņā apsaimniekot nēģu krājumu. Tika noskaidrota upēs “ienākošo” nēģu daļa, kuru noķer zvejnieki; veikta resursa palielināšana pārceļot vaisliniekus pār aizsprostiem; audzēti kāpuri, un ar tiem papildināti upju biotopi; utt. Ģenētiskie pētījumi apliecināja, ka Latviju un Lietuvu vieno viena kopīga upes nēģa populācija. Tas nozīmē, ka abām valstīm ir jāsadarbojas nēģu resursu apsaimniekošanā.

Lai novērtētu nēģu nozīmi, tika īstenots sociālekonomisks pētījums. Tika analizēta pieejamā informācija, veikta iedzīvotāju aptauja, intervēti nēģu zvejnieki, nēģu apstrādātāji, zivju tirgotāji un tūrisma nozares eksperti. Pārsteidzošā kārtā izrādījās, ka iedzīvotāju viedoklis par nēģiem un to patēriņu abās kaimiņvalstīs ir stipri atšķirīgs - Latvijā nēģi ir atzīta un tradicionāla delikatese, savukārt Lietuvā nēģu ēšanas tradīcijas ir zudušas, un tikai nedaudzi tos turpina lietot uzturā.

Nēģi latviešu un lietuviešu dzīvē

Nozvejas apjoma ziņā upes nēģis ir nozīmīgākā suga Latvijas iekšējos ūdeņos, jo nēģu īpatsvars sasniedz aptuveni ceturto daļu no kopējā nozvejoto zivju daudzuma. Otrajā un trešajā vietā ir plauži un līdakas. Lai arī nēģa resursu pieejamība ir ierobežota, tomēr Kurzemē nēģu zveja ir svarīga gan saimnieciskā, gan tradicionālo vērtību saglabāšanas ziņā. Zvejas sezonā tie sniedz papildus ienākumus zvejniekiem, turklāt, lai arī nēģu zvejā un apstrādē tiek izmantoti mūsdienīgi materiāli, pati nodarbe ir saglabājusi lielu roku darba īpatsvaru. Tradicionālās prasmes, kultūras un vēstures mantojuma saglabāšana var veicināt jaunu kultūras vērtību attīstību un pakalpojumu radīšanu viesmīlības nozarē.

Salīdzinājumā ar Latviju, Lietuvā nēģu krājumam šobrīd ir tikai neliela saimnieciskā nozīme. Vēsturiskie dati liecina, ka 20. gs. četrdesmitajos gados nēģu nozveja Kuršu jomā un Nemūnas lejtecē sasniedza 30–50 tonnas gadā, bet pēdējos gados Lietuvas zvejnieki gadā noķer tikai 6–7 tonnas nēģu, kamēr Kurzemes zvejnieku lomi svārstās 14–30 tonnu robežās.

Kādēļ nēģu zveja ir atļauta tikai dažās no Eiropas valstīm?

Upes nēģi aizsargā Eiropas Savienības likumi, tas ir iekļauts arī Bernes konvencijā par sugu aizsardzību un Starptautiskās dabas un dabas vērtību aizsardzības savienības (IUCN) apdraudēto sugu sarakstā. Nēģi ir vieni no senākiem un primitīvākiem mugurkaulniekiem, kas pašlaik sastopami uz mūsu planētas. Fosilijas liecina, ka nēģi pēdējo 380 miljonu gadu laikā ir mainījušies ļoti maz. Diemžēl lielākajā Eiropas daļā tiem draud iznīkšana. Nēģu komerciāla izmantošana pašlaik ir atļauta tikai nedaudzās Ziemeļeiropas valstīs: Latvijā, Lietuvā, Igaunijā, Somijā un Zviedrijā.

Viens no iemesliem, kas izraisīja nēģu skaita kritumu, bija nārsta platību samazināšanās aizsprostojot upes ar aizsprostiem, jo migrācijai starp barošanās vietām jūrā uz nārsta vietām upēs, ir būtiska loma nēģa dzīvī. Projekta ietvarā tika identificētas šķēršļi un upes, kur ir visbūtiskākā negatīvā ietekme uz nēģa resursu un vislielākais nārsta potenciāls. Nozīmīgāko migrācijas šķēršļi – Ventas Rumbu – ir radījusi daba, taču būtiska ietekme ir arī papes fabrikas aizsprosta paliekām Rīvā, Lubes dzirnavām Rojā un citiem cilvēka radītiem šķēršļiem.

Nēģu resursu apsaimniekošana un zveja Latvijā un Lietuvā

Kurzemē nēģus zvejo astoņās upēs. Katrā zvejas vietā ir atļauts noteikts zvejas rīku skaits. Gandrīz puse no Kurzemes kopējā zvejas rīku limita tiek izmantota nēģu zvejai Ventas lejtecē un Sakā. Nelegālās nēģu zvejas apjomu ir grūti precīzi novērtēt, taču, ņemot vērā augsto cenu un plašo pieprasījumu, iespējams, ka kārdinājums iesaistīties nelegālajā nēģu zvejā varētu būt visai liels. To apliecina fakts, ka 2016. gadā no Daugavas tika izcelti vairāki tūkstoši nelikumīgi ievietotu nēģu murdu. Tomēr nelegālā nēģu zveja Latvijā tiek rūpīgi apkarota. VVD inspektori norāda, ka nelegālā zveja pēdējo gadu laikā samazinās – gan tāpēc, ka inspektoriem izveidojusies laba sadarbība ar maksšķerņniekiem, kas informē, ja tiek novērotas nelegālas darbības, gan arī tāpēc, ka licencētie nēģu zvejnieki pieskata savas upes, padarot uzraudzības procesu efektīvāku.

Nēģu zveja Kurzemē tiek uzsākta augustā (Ventā un Sakā) vai novembrī (pārējās upēs) un turpinās līdz nākamā gada februārim. Gada lielākās nozvejas parasti tiek reģistrētas novembrī un decembrī, kas sakrīt ar laiku, kad vairums nēģu veic savu nārsta migrāciju uz upēm. Vienas zvejas sezonas laikā Kurzemē nozvejoto nēģu daudzums svārstās no 14 līdz 30 tonnām. Tomēr latvieši lielu uzmanību pievērš ne tikai zvejai, bet arī nēģu krājumu pavairošanai, kas ir viens no institūta „BIOR” pienākumiem. Latvijas upēs ik gadu tiek ielaisti vairāk par 10 miljoniem mākslīgi pavairotu nēģu kāpuru.

Lietuvā zveja tiek ierobežota gan nosakot pieļaujamās nozvejas apjomu (Sventājā un Nemūnā), gan arī ierobežojot zvejas rīku skaitu (Kuršu jomā). Sventājas upē šobrīd ir atļauts nozvejot 1,5 tonnu nēģu gadā, savukārt Nemūnā atļautās nozvejas apjoms ir 2 tonnas. Nēģu zvejas sezona Lietuvā ilgst no 16. septembra līdz 31. decembrim. Kā jau minēts iepriekš, Kuršu jomā zveja tiek ierobežota, nosakot pieļaujamo zvejas rīku skaitu, kas ir 32 murdi.

Divas trešdaļas no aptaujātajiem lietuviešu zvejniekiem norāda, ka, viņuprāt, nēģu zveja ir nozīmīga nodarbe, kas sniedz vērā ņemamu pienesumu Telšu un Klaipēdas novada iedzīvotāju labklājībai. Tomēr atlikusī trešdaļa norāda, ka nozvejoto nēģu daudzums ir pārāk neliels un nēģu zvejas tradīcija šajās teritorijās ir lemta iznīcībai. Nemūnas zvejnieki norāda, ka viņu nozvejas gadu no gada samazinās, vainojot vides apstākļus – zemu ūdens līmeni, nestabilu straumi Kuršu jomā u.c. Savukārt, Kuršu jomā zvejnieki nav ievērojuši nozvejas samazināšanos, viņus vairāk uztrauc lielais nelegālās zvejas apjoms.

Pieprasījums pēc nēģiem ir liels Latvijā, un iespējams, ka arī Lietuvā tas var palielināties, tāpēc Lietuvas zvejnieki cer, ka Lietuvas Vides ministrija mainīs zvejas limitus un atļaus nozvejot vairāk nēģu. Zvejnieki Kuršu jomā sagaida, ka tiks palielināts ne tikai atļauto zvejas rīku skaits, bet arī pagarināta zvejas sezona. Tas ir nepieciešams, jo zvejnieku skatījumā nēģi savu migrāciju uz nārsta vietām uzsāk tikai tad, kad ūdens ir pietiekami atdzisis, taču globālās sasilšanas dēļ ūdens upēs pēdējos gadus saglabājas silts arvien ilgāk un ilgāk. Citiem vārdiem sakot, klimata izmaiņu ietekmē aizkavējas nēģu migrācijas sākums. Arī Sventājas zvejnieki uzskata, ka nēģu nozvejas limits šajā upē varētu būt augstāks, vai arī nozvejas limitu varētu aizvietot ar zvejas rīku skaita ierobežošanu. Tikai

Nemūnas zvejnieki ir apmierināti ar esošo zvejas limitu, taču arī viņi uzskata, ka klimata izmaiņu ietekmes dēļ zvejas sezonu būtu nepieciešams pagarināt.

Nēģu cena – izmaiņas straujākas nekā akciju tirgos?

Pēdējo gadu laikā nēģu cenas Latvijā ir bijušas mainīgas, taču kopumā zvejnieki norāda, ka jūtas apmierināti, ja svaigu nēģu pārdošanas cena pārsniedz astoņus eiro par kilogramu.

Patēriņam Latvijā iespējams iegādāties gan svaigus, gan jau pagatavotus nēģus. Populārākie produkti ir cepti nēģi želejā, kā arī kūpināti un grilēti nēģi. Tomēr latvieši ēd nēģus arī zupās, cep pīrāgos, pievieno salātiem un pat gatavo suši ar tiem. Kurzemē tradicionāls nēģu pagatavošanas veids ir to kūpināšana. Taču kūpināšanas laikā nēģi zaudē teju pusi no sava svara, tāpēc šādi pagatavoti nēģi ir dārgāki un šādi pagatavotus tos šodien iespējams nobaudīt tikai dažviet Kurzemes piekrastē.

Latvieši zivju produktu iegādei izlieto aptuveni piecus procentus no saviem ienākumiem. Gandrīz puse Latvijas iedzīvotāju nēģus ēd regulāri, savukārt trešā daļa nēģus uzskata par izcilu delikatesi. Nedaudz mazāk kā puse no Latvijā aptaujātajiem iedzīvotājiem norādīja, ka nēģus ēd vienu līdz trīs reizes gadā. Tas ir tradicionāls ēdiens Ziemassvētkos un Jaungada svinībās, nēģi bieži tiek celti galdā arī 18. novembrī, Latvijas valsts svētkos.

Nēģu cena seko pieprasījumam. Pagājušā gadā, zvejas sezonas sākumā, ceptu nēģu želejā cena mazumtirdzniecībā sasniedza līdz šim nenovērotus augstumus – 39 eiro par kilogramu, Savukārt Ziemassvētku un Jaungada svinību laikā ceptu nēģu želejā cena mazumtirdzniecībā svārstījās ap 27 eiro par kilogramu.

Šis fakts izskaidro, kādēļ gandrīz trešā daļa Lietuvas zvejnieku norāda, ka nozvejotos nēģus cenšas pārdot Latvijas apstrādātājiem. Svaigu nēģu cena Lietuvā svārstās no diviem līdz 10 eiro kilogramā, un latviešu uzturētājiem ir liela loma svaigu nēģu cenas pieauguma veicināšanā. Pagājušajā sezonā svaigi nēģi Klaipēdas tirgū maksāja 7,99 eiro kilogramā, savukārt kūpinātu nēģu cena mazumtirdzniecībā Lietuvā 2019. gadā bijusi aptuveni 13 eiro par kilogramu.

Ar nēģu apstrādi Lietuvā joprojām nodarbojas tikai trīs uzņēmumi. Viens kūpināts nēģis maksā aptuveni vienu eiro. Lietuvas patērētājiem tā ir salīdzinoši augsta cena, taču, lai nēģu apstrāde būtu pietiekami ienesīga, vienam nēģim vajadzētu maksāt 1,5–2 eiro. Pagaidām pieprasījums pēc nēģiem Lietuvas tirgū ir ļoti neliels: aptuveni puse aptaujāto norādīja, ka ir kaut reizi nogaršojuši nēģus, tomēr uzturā tos lieto tikai 4% aptaujāto.

Vai iespējama kulinārā mantojuma atjaunošana Lietuvā?

Lai arī aptuveni 40% no aptaujātajiem lietuviešiem uzskata, ka nēģus nepirktu arī tad, ja to cena būtiski samazinātos, 63% no tiem tomēr labprāt piedalītos ar nēģiem un ar to zveju saistītos kultūras un izklaides pasākumos, kā arī nēģu pagatavošanas meistarklasēs.

Kāds Lietuvas zivju restorāna īpašnieks joprojām turpina tradīciju pacelt karogu ar deviņiem punktiem, kas simbolizē deviņus punktus (septiņas žaunu atveres un acis) uz nēģa ķermeņa. Šis karogs nozīmē, ka restorānā ir ievesti svaigi nēģi, kurus var pagatavot un pasniegt viesiem. Nēģus šajā restorānā pasniedz gan ceptus, gan kūpinātus vai marinētus. Viens no nozīmīgākajiem šķēršļiem nēģu ēšanas tradīcijas atjaunošanā Lietuvā varētu būt tas, ka nēģa zvejas sezona sakrīt ar salaku zvejas sezonu, izrādās, ka salaka Lietuvā ir daudz populārāka un augstāk novērtēta zivs nekā nēģis. Nēģis ir bijis tradicionāls ēdiens piekrastes lietuviešu virtuvē, tomēr pašlaik nēģu ēšanas tradīcijas ir gandrīz

zaudētas. Šīs tradīcijas atjaunošanai būtu nepieciešama mērķtiecīga restorānu īpašnieku, zvejnieku, tūrisma nozares un vietējo pašvaldību sadarbība.

Pavisam cita aina nēģu popularitātē ir Latvijā. Baltijas jūras krastā esošajā Pāvilostā jau pāris gadus norisinās Nēģu diena, un līdzīgi pasākumi jau senāk ik gadus tiek rīkoti Vidzemē – Carnikavā un Salacgrīvā. Cilvēkiem ir interese piedalīties ar nēģiem saistītos kultūras un izklaides pasākumos. Arī tūrisma nozares pārstāvji uzskata, ka ar nēģiem saistītās tradīcijas un to zveja varētu kļūt par papildu piedāvājumu, ar kuru piesaistīt tūristus laikā pēc tradicionālās tūrisma sezonas beigām.

Gandrīz puse no aptaujas dalībniekiem apstiprināja, ka gribētu apmeklēt ar nēģu zveju saistītas tūrisma vietas, piedalīties nēģu pagatavošanas meistarklasēs vai apmeklēt kādu saistītu izklaides vai kultūras pasākumu. Vietējo tradīciju, pie kurām Kurzemes reģionā noteikti pieskaitāma arī nēģu zveja, saglabāšana bieži tika pieminēta kā vērtība, kas ir ļoti svarīga kvalitatīvai dzīvei. Aptaujas dalībnieki Latvijā pauda atbalstu nēģu krājumu saglabāšanai: 56% uzskatīja, ka nēģu resursu aizsardzība un saglabāšana ir svarīga, un 26% norādīja, ka tā ir ļoti svarīga. Līdzīgs sabiedrības viedoklis ir Lietuvā – teju puse aptaujāto uzskatīja, ka nēģu aizsardzība ir svarīga un ka nēģu patēriņa tradīciju Lietuvā būtu vērts atjaunot.

Publikācijas autori - Pārtikas drošības, dzīvnieku veselības un vides zinātniskais institūts BIOR, SIA Edo Consult, Klaipēdas Universitāte (KU) un Lietuvas Dabas fonds

---

Interreg V-A Latvijas – Lietuvas pārrobežu sadarbības programmas 2014. – 2020.gadam mērķis ir sekmēt Programmas reģionu ilgtspējīgu sociālekonomisko attīstību, palīdzot tos padarīt konkurētspējīgākus un pievilcīgākus dzīvošanai, uzņēmējdarbībai un tūrismam.

Šo projektu finansē Eiropas Savienība. Kopējais projekta finansējums: 353 400 EUR, t.sk. 85% ERAF finansējums 300 390 EUR. Projekta ilgums ir 2 gadi (01.04.2018. – 31.09.2020.). Informācija par Interreg V-A Latvijas - Lietuvas pārrobežu sadarbības programmu 2014.–2020. gadam oficiālā mājaslapā www.latlit.eu. Eiropas Savienības oficiālā mājaslapa www.europa.eu.

Publikācija sagatavota ar Eiropas Savienības finansiālo atbalstu. Par publikācijas saturu pilnībā atbild projekta īstenotāji, un tas nekādos apstākļos nav uzskatāms par Eiropas Savienības oficiālo nostāju.

1. Att. Nēģu iezīmēšana, krājuma novērtēšanai

2. Att. Nēgu kāpuri pēc izlaišanas

3. Nēgi pārvadāšanas kastē